

Wonderlijke scheldwoorden

Een van mijn leermeesters heeft mij er indertijd eens op gewezen, dat in sommige kringen het woord *mens* helemaal geen eretitel is, maar de kracht heeft van een lang niet mals scheldwoord. Wanneer — zo ongeveer was zijn betoog — wanneer twee buurvrouwen wat je noemt „woorden hebben”, omdat Jantje eerst Pietje heeft afgetuigd en toen ook zelf in licht beschadigde staat is thuisgekomen, dan laten zij alle mogelijke liefelijke qualificaties, die zij voor elkaar kunnen vinden, nog betrekkelijk getroost over zich heen gaan, maar als op het hoogtepunt van de strijd de ene de andere voorgoed tracht uit te schakelen met een „Och ga weg, mens!”, dan raakt zij met deze vernietigende minachtig blijkbaar net de roos, tenminste de zo beledigde partij reageert alsof ze in een spijker heeft getrapt: „Wat zeg je — mens!” — Een term, die oorspronkelijk van elke ongunstige bijbetekenis vrij was, laat zich zoals hier blijkt toch heel wel als scheldwoord gebruiken.

Aan dit wonderlijk omspringen met van huis uit onschuldige woorden ben ik in de laatste maanden twee maal herinnerd: in de eerste plaats heb ik een vergadering bijgewoond, waar gedebatteerd werd over heel belangrijke actuele problemen, en daar ging men elkaar te lijf met de term idealist. Als men iemands voorstellen direct van tafel wou vegen, dan zei men: „Kijk, dat is nu echt het voorstel van — ja neem me niet kwalijk, dat ik het zo ronduit zeg — van een idealist!” En de man, die zo aangevallen was, deed vervolgens de grootste moeite om zich althans van diè blaam te zuiveren: „stel je voor, hij een idealist!”

Maar er is nog een ander modern scheldwoord. Als je iemand nu eens werkelijk gevoelig wilt treffen, dus niet maar zo'n beetje, maar zo, dat hij als geestelijk tegenstander toch eigenlijk meteen kan worden afgeschreven, dan moet je tegen hem zeggen: „Jij — jij bent een optimist!” Dan is hij direct gevloerd en kan worden uitgeteld.

* * *

Maar in alle ernst, ik heb er bezwaar tegen, dat men de woorden idealist en optimist bijna als schimpwoorden gebruikt. Men doet daarmee afbreuk aan het idealisme en het optimisme. En juist dáárvoor zou ik het toch wel willen opnemen, voor het idealisme helemaal, en voor een deel van wat men optimisme noemt.

Laat ik beginnen met het laatste. Men verdenkt de humanist vaak van een bijzonder kinderlijke vorm van optimisme: hij zou geen oog hebben voor het kwade in de mens. O ja, dat heeft hij wel, máár — niet uitsluitend: hij ziet in hem ook wel iets goeds. De radicaal sombere kijk op de mens, dat hij namelijk zou zijn „geneigd tot alle kwaad, en onbekwaam tot enig goed” — nee, die kijk kan de humanist niet delen. Een dergelijke uitspraak verwerpt hij als zeer eenzijdig, als een heel onbillijke vertekening. Maar dat betekent niet, dat de humanist de mening zou zijn toegedaan, dat alle mensen even poeslief en goed zijn. Heus, van dat oppervlakkige merk optimisme weet hij zich volkomen vrij.

Maar het is niet dit optimisme, dat die lieden voor ogen staat, die optimist als een schimpwoord hanteren. Nee, wanneer iemand je tegenwoordig uitscheldt daarvoor, dan denkt hij aan iets anders; dan ligt in dit woord opgesloten het verwijt, dat je blind bent voor wat men in het huidige jargon zo graag noemt „het tragisch aspect van de menselijke situatie”. Het behoort namelijk tegenwoordig tot de goede toon de zaak zo voor te stellen, alsof het leven van de mens een volkomen absurde, in de grond van de zaak walging wekkende en ontzettend sombere affaire is, een uitermate stoer karwei, dat ieder helemaal alleen, in een principieel niet te doorbreken, troosteloze eenzaamheid moet voltooien of liever doorworstelen, zodat het een regelrecht wonder mag heten, dat er nog mensen

zijn, die het al ploeterend toch maar uithouden! Ik moet bekennen, dat ik een beetje anders tegen het leven aankijk. Misschien is het mijn ongeneeslijke oppervlakkigheid, waardoor ik niet ver genoeg ben doorgedrongen in de gruwelijke diepten van „het zijn”, in elk geval ik zie het anders, niet zo tragisch, veel fleuriger. Ik wil niet ontkennen, dat er in het leven van sommige, misschien wel van veel mensen een tragisch element zit, en dat een mens kan komen te staan — al overkomt dit zeker niet ieder mens, en degene, aan wie het overkomt, maar een dood enkele keer — in een volop tragische situatie, maar ik geloof niet, dat dit tragisch aspect het leven van de mens zo beheerst, dat men zeggen kan, dat het juist daardoor wordt gekenmerkt. Ik wil ook niet voorbijzien aan het grote verdriet, en de vele kleine verdrietelijkheden en teleurstellingen, die aan het leven vastzitten, maar daarnaast is er toch dacht ik ook nog blijdschap, ontroering en verrukking, zijn er de vele grote en kleine vreugden, die van het leven een niet minder wezenlijk deel uitmaken. En wat de eenzaamheid betreft — o ja, ik geef toe men kan wel met woorden spelen, en zeggen, dat de mens altijd eenzaam is, en nooit iets anders kan zijn, omdat ieder immers alleen maar zijn eigen gevoelens, zijn eigen gewaarwordingen kan hebben en nooit direct die van een ander, maar men moet niet menen daarmee de mens veroordeeld te hebben tot die echte eenzaamheid, die hem zou afsluiten van geestverwantschap, meegevoel en verstandhouding. Een mens kan eenzaam zijn midden in een gezelschap of een menigte, maar hij kan daaruit ook weer bevrijd worden door één enkele blik, één opgevangen glimlach.

• • •

En als men tenslotte door gezwollen termen suggereert, dat men wel zo iets als een held moet zijn om zich staande te houden in het gevecht zonder einde, de uitzichtloze strijd, die het leven is, — ja dan sta ik daar wat sceptisch tegenover. Ik geloof niet zo hard in die heldhaftigheid, en ik voel niet zo veel voor die figuren, die al menen, dat ze op de schouder geklopt worden, omdat ze zo zwaar tillen aan de last van het leven. En als ik mij om deze positieve waardering van het leven, dat natuurlijk niet altijd gemakkelijk is, maar alles bijeen genomen toch kostelijk mag heten — als ik mij daarom moest laten uitschelden voor een optimist, aanvaard ik die naam graag. Als een optimist alleen maar het tegendeel is van een zwartkijker, dan ben ik een optimist. Maar er is een andere minder onschuldige betekenis van optimist, die men pas goed kan begrijpen als men let op de term die ik ook ter sprake bracht: idealist. Dat is niet iemand die achter alle mogelijke dikke leuzen aandraaft. Die stovuurachtige bewegingen, die door dergelijke leuzen worden gedekt, hebben met echt idealisme meestal bitter weinig te maken. Men mene ook niet dat een idealist een onpraktisch praatvaar moet zijn, een dromer, een fantast, die de werkelijkheid niet onder de ogen durft zien. Integendeel, men kan geen idealist zijn, als men de feiten niet wil zien, zoals ze zijn. Maar wij doen meer, dan alleen maar vaststellen: zo is het. Wij waarderen de feiten ook en zeggen dus ook: zo behoort het te zijn. En een idealist is nu niets anders dan iemand, die als hij meent, dat het ene bevorderd dient te worden, en dat men zich tegen het andere behoort te verzetten, trouw blijft aan zijn eigen waardegevoel, m.a.w. ook werkelijk het eerste bevordert en zich ook werkelijk tegen het andere verzet.

En wat zal het resultaat zijn? Dat weet hij niet, en juist daarin verschilt hij van de optimist in de minder gunstige betekenis, en evenzeer van de pessimist. Want deze optimist is geneigd rustig toe te kijken: het zal ook zonder dat de mensen in het algemeen en hij in het bijzonder zich daarvoor inspannen, van zelf immers allemaal niets!” De pessimist wordt door de afloop ook nog in het gelijk gevoldaan zeggen: zie je wel. En de optimist van vandaag, die tot zijn verbazing in gedoemd te worden tot de pessimist van morgen.

Maar de idealist geeft zich niet over aan de illusie, dat zijn ideaal verwerkelijkt zal kunnen worden zonder dat hij er iets voor doet, en hij houdt zich ook ver van de pseudo-wijsheid, die zegt, dat alle inspanning toch tevergeefs zal zijn.

Idealisten hebben wij broodnodig. Laat U niet wijsmaken, dat idealist een scheldwoord zou kunnen zijn. Optimist zou dat in een bepaalde betekenis wel gebruikt. Mijn titel zei niet te veel: wonderlijke scheldwoorden.

PROF. Dr LIBBE VAN DER WAL.

HET WOORD VAN DE WEEK

VERSCHIJNT
WEKELIJKS
11 MAART 1956

Frankering bij
Abonnement
UTRECHT

De Heer
Mevrouw
Mejuffrouw

Onbestelbare exemplaren
terug aan:
Bleyenburgerstraat 1, Utrecht

Het Woord van de Week

Humanistische radiolezingen uitgesproken voor de Vara-microfoon.

Administratie en redactie: Humanistisch Verbond, Bleyenburgerstraat 1, Utrecht, Postgiro 304960
Abonnementsprijs bij vooruitbetaling f 1,— p. kwart., losse numm. f 0,12, buitenland f 4,60 p.j.